

NC
DO

NEDERLANDERS & DE OCCUPY-BEWEGING

NCDO is het Nederlandse kennis- en adviescentrum voor burgerschap en internationale samenwerking. NCDO bevordert het publiek bewustzijn over internationale samenwerking en het belang van Nederland om op dit terrein actief te zijn. NCDO doet onderzoek, verstrekt kennis en advies, stimuleert publiek debat en is actief in onderwijs en educatie. Zij werkt daarbij samen met overheid en politiek, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en wetenschap.

Heeft u vragen of opmerkingen over dit onderzoek of wilt u op de hoogte worden gehouden van nieuw onderzoek, neem dan contact op met NCDO via onderzoek@ncdo.nl.

Foto omslag: Herman Wouters/Hollandse Hoogte

ISBN: 978-90-74612-16-6

Amsterdam, maart 2012

NCDO

Postbus 94020
1090 GA Amsterdam
tel +31 (0)20 568 87 55
onderzoek@ncdo.nl
www.ncdo.nl

NEDERLANDERS & DE OCCUPY-BEWEGING

IRENE DE GOEDE
JACQUELIEN VAN STEKELENBURG
CHRISTINE CARABAIN

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	5
1. DE OCCUPY-BEWEGING: PRODUCT VAN DEZE TIJD	8
1.1 WAT IS DE OCCUPY-BEWEGING?	9
1.2 WAAR WERDEN DE OCCUPY'ERS DOOR GEÏNSPIREERD?	10
1.3 WAT WILLEN DE OCCUPY'ERS?	10
1.4 WELKE TACTIEKEN HANTEREN DE OCCUPY'ERS?	11
1.5 WIE ZIJN DE OCCUPY'ERS?	12
1.6 WAAROM DEMONSTREREN DE OCCUPY'ERS?	13
1.7 DE OCCUPY-BEWEGING: PRODUCT VAN DEZE TIJD?	14
1.8 KRITIEK OP DE OCCUPY-BEWEGING	18
1.9 TOT SLOT	19
2. OCCUPY: WAT VINDT NEDERLAND?	20
2.1 BEKENDHEID MET DE OCCUPY-BEWEGING	20
2.2 SYMPATHIE VOOR DE OCCUPY-BEWEGING	23
2.3 OPVATTINGEN OVER OCCUPY-STANDPUNTEN	26
2.4 WIE KRIJGT DE SCHULD?	29
2.5 TOT SLOT	31
3. CONCLUSIE	32
LITERATUUR	35
VERANTWOORDING	37
EINDNOTEN	38

SAMENVATTING

HOE BEGON DE OCCUPY-BEWEGING?

In september 2011 ‘bezetten’ veelal goed opgeleide, werkloze demonstranten het Zuccotti Park in het hart van het financiële centrum Wall Street in New York. Het protest spreidde zich uit in New York, in andere Amerikaanse steden en uiteindelijk wereldwijd. Het protest keert zich tegen de macht van banken en grote multinationals en de in hun ogen falende politiek. Met de leus “wij zijn de 99%” willen ze de aandacht richten op de onevenwichtige verdeling van rijkdom: 1% van de wereldbevolking bezit 40% van de rijkdom. De Occupy-beweging is geïnspireerd door het protest op het Tahirplein in Egypte, het protest in Spanje in mei 2011 tegen de hoge jeugdwerkloosheid en economische malaise en de protestbeweging #j14 in juli 2011 in Israël.

WAT DOET DE OCCUPY-BEWEGING?

Occupy gaat de confrontatie aan door centrale openbare terreinen te bezetten met tentenkampen om daarmee te visualiseren wie ze zijn en wat ze willen. De ‘bezetting’ versterkt de boodschap, dient als uitvalsbasis bij politieke actie, inspireert en mobiliseert het publiek en versterkt de collectieve identiteit en rituelen van de Occupy-beweging. De Occupy-beweging heeft de bankencrisis en ‘graaicultuur’ gebruikt om een bewustwording van de onevenwichtige verdeling van rijkdom op gang te brengen.

WAAROM PROTESTEREN MENSEN?

Om te gaan protesteren moeten mensen sympathiseren met het doel van de actie en vervolgens moeten ze het weten, willen en kunnen. Er zijn vier

motieven om te protesteren: (1) denken dat problemen door het protest worden opgelost, (2) identificatie met andere betrokkenen, (3) de stand van zaken druist in tegen het normen- en waardensysteem en (4) emoties als boosheid, verontwaardiging en frustratie.

WAT IS ER NIEUW AAN DE OCCUPY-BEWEGING?

De Occupy-beweging is een product van deze tijd; het protest is mede beïnvloed door de individualisering en informatisering in de samenleving. Iedereen is welkom als individu, maar niet per se als vertegenwoordiger van vakbonden, partijen of andere belangenclubs. Het is een beweging zonder formeel leiderschap en er is geen sprake van een ‘ouderwetse’ topdown-organisatie, maar wel van een inclusieve, collectieve identiteit gebaseerd op een diep gevoel van frustratie over de onevenwichtige verdeling van rijkdom en solidariteit. De ideeën komen *bottom-up* en zo ontstaat er een lappendeken van ideeën. De banden tussen mensen worden in de huidige samenleving steeds losser en flexibeler. De Occupy-beweging, met zijn verzameling van losse individuen die (soms) tijdelijk aanhaken, past dan ook helemaal in deze tijd.

HOE WORDEN SOCIALE MEDIA GEBRUIKT?

De ‘nieuwe’ sociale media spelen een belangrijke rol bij het op gang brengen van protestbewegingen en hebben geholpen met de razendsnelle, wereldwijde verspreiding van de Occupy-beweging. Sociale media kunnen de kritische massa mobiliseren en grote groepen mensen constant op de hoogte houden. Daarbij kunnen bloggers en twitteraars meteen hun versie van de werkelijkheid met de wereld delen en hun tegenstanders pareren.

HOE BEKEND IS DE OCCUPY-BEWEGING IN NEDERLAND?

Bijna alle Nederlanders (85%) hebben van de Occupy-beweging gehoord. Zij hoorden via de televisie (88%), kranten (52%) en radio (32%) van de Occupy-beweging. Dus de ‘oude media’ hebben vooral geholpen bij het verspreiden van de bekendheid van de Occupy-beweging bij het grote publiek.

WAT VINDEN NEDERLANDERS VAN DE OCCUPY-BEWEGING?

Slechts een kwart van de Nederlanders (28%) geeft aan in het algemeen positief ten aanzien van de Occupy-beweging te staan. Een grote groep mensen heeft hier geen duidelijke mening over: 41% is neutraal over de Occupy-beweging en nog eens 10% geeft aan geen mening te hebben. Een vijfde van de Nederlanders (21%) is negatief over de Occupy-beweging. Opvallend is tevens dat jongeren minder positief over de beweging zijn dan ouderen. Een meerderheid van de Nederlanders (58%) is wél positief over de geweldloze manier waarop de Occupy-beweging protesteert. Hogeropgeleiden voelen zich relatief vaker aangesproken door deze manier van protesteren.

WAT VINDEN NEDERLANDERS VAN DE OCCUPY-STANDPUNTEN?

De standpunten van de Occupy-beweging worden breed gedragen. Een meerderheid van de Nederlanders (68%) vindt dat de welvaart eerlijker verdeeld moet worden. Nederlanders zijn positief over ingrijpen in de financiële sector door de overheid. Een overgrote meerderheid van de Nederlanders (83%) vindt dat banken constant moeten worden gecontroleerd door de overheid. Ook vindt een grote meerderheid van de Nederlandse bevolking (75%) dat de politiek de macht van banken aan bindende regels moet onderwerpen. Slechts een derde van de mensen vindt marktwerking in de gezondheidszorg wenselijk en dit sluit ook aan bij de visie van de Occupy-beweging.

HOOFDSTUK 1

DE OCCUPY-BEWEGING: PRODUCT VAN DEZE TIJD¹

“Als er in 1.506² steden mensen bij elkaar komen onder de noemer ‘Occupy’ die allemaal roepen: “Wij zijn de 99%” dan kan je wel van een succesvolle beweging spreken. En dat allemaal zonder formeel leiderschap, zonder ouderwetse top-down organisatie, en zonder communicatie infrastructuur.”³

Wekenlang was de wereldwijde Occupy-beweging voorpaginanieuws. Foto's toonden actievoerders - de zogenaamde “Occupy'ers” - en hun tentjes op pleinen in grote steden als New York, Londen, Tel Aviv en Amsterdam. #Occupy was duidelijk hot. Wat maakt deze beweging zo nieuwswaardig? Om deze vraag te beantwoorden, zal ik eerst uiteenzetten waar de Occupy-beweging voor staat, wie ze zijn en welke strategieën en tactieken ze hanteren. De strategieën en tactieken van de Occupy-beweging komen niet uit de lucht vallen. Otpor, een jongerenbeweging in Servië, gebruikte eind jaren '90 al vergelijkbare tactieken, en het idee om pleinen te bezetten sprong via de ‘gekleurde revolutie’ in voormalige Russische staten naar Egypte en Spanje, om uiteindelijk via New York weer terug te keren naar Europa. Nadat de kenmerken en wortels van de Occupy-beweging beschreven zijn, zal het ontstaan van deze beweging in het huidig tijdsgewricht worden geplaatst. De Occupy-beweging kan gezien worden als een kenmerkend product van deze tijd. Maatschappelijke veranderingen als informatisering en individualisering creëerden een maatschappij waarin politieke participatie óók mee veranderde. Deze veranderingen, gecombineerd met de economische crisis - een belangrijke voedingsbodem

voor de ontevredenheid waarop Occupy inspeelt - zorgden ervoor dat de protesten zich razendsnel als een olievlek konden verspreiden. Binnen enkele weken bivakkeerden duizenden mensen in tentjes op centrale pleinen in steden over de hele wereld. De protesten bleken zeer 'besmettelijk'.

1.1 WAT IS DE OCCUPY-BEWEGING?

Sinds 17 september 2011 betogen in het New Yorkse Manhattan demonstranten onder de naam Occupy Wall Street. De veelal goed opgeleide, werkloze demonstranten hebben het Zuccotti Park in het hart van het financiële centrum Wall Street 'bezet'. Wat begon als een kleine groep demonstranten breidde zich al snel uit. Eerst alleen in New York, maar al snel werden er ook Occupy-kampen in andere Amerikaanse steden opgezet waarna tal van steden volgden. Op het moment van schrijven zijn wereldwijd in 1.506 steden pleinen bezet.⁴ De Occupy'ers keren zich tegen de macht van banken en grote multinationals en de in hun ogen falende politiek. Hoewel de grieven diffuus zijn, kunnen veel Occupy'ers zich vinden in de kort maar krachtige boodschap "wij zijn de 99%", waarmee ze bedoelen dat 1% van de wereldbevolking 40% van de rijkdom in bezit heeft, terwijl 99% de overblijvende 60% heeft.⁵

Er zijn drie bewegingen die zich met Occupy Wall Street affiliëren: Adbusters, US day of rage en Anonymous. De Adbusters deden half juli 2011 de eerste oproep tegen economische ongelijkheid. US day of rage zorgde voor veel aandacht op Internet en Twitter.⁶ Anonymous - een ondergrondse beweging voor Internetvrijheid (Derix en Heijink, NRC, 7 januari, p. 21) - heeft de verantwoordelijkheid opgeëist voor een groot aantal recente aanvallen op websites van bedrijven en overheidsinstellingen in de hele wereld, zoals MasterCard en Scientology. De Anonymous-activisten hebben in augustus openlijk hun steun betuigd aan de Occupy-beweging. Tijdens de Occupy-acties zorgden Anonymous-activisten er bijvoorbeeld voor dat de identiteit van een politieman, die pepperspray inzette tegen de demonstranten, bekend werd gemaakt. Ook hebben Anonymous-leden via een Twitter-actie opgeroepen om de protesten vredig te houden, toen een aantal mensen dreigden geweld te gebruiken tijdens de bezettingen.

1.2 WAAR WERDEN DE OCCUPY'ERS DOOR GEÏNSPIREERD?

De betogers in New York zeggen geïnspireerd te zijn door de betogers op het Tahirplein in Egypte. Kristof, columnist van de New York Times die zowel de Egyptische revolutie als Occupy Wall Street meemaakte, twitterde eind september dat de protesten in het Zuccotti Park hem deden denken aan de protesten op het Tahirplein: “Slim gebruik van sociale media, festivalachtige sfeer en een diep gevoel van frustratie en verloren rechten.” (...) In New York vliegen geen kogels rond en de beweging zal geen dictator afzetten. Maar er is dezelfde groep vervreemd geraakte jongeren [...] en vooral een tijd van frustratie over een politiek en economisch systeem dat de demonstranten zien als bankroet, corrupt en onafrekenbaar.”⁷ Activisten in New York vertellen dat ze de kunst ook afkeken van Spanje, waar in mei 2011 tienduizenden jongeren in verschillende steden pleinen bezetten. De reden daar was onder andere de hoge jeugdwerkloosheid en de economische malaise in Spanje. Inspiratie werd ook gevonden in Israël, waar in juli 2011 de protestbeweging #j14 de grootste demonstratie sinds de historische Vrede-Nu-betoging in de jaren tachtig wist te organiseren. De organisatie beperkte het protest tot één zaak: de torenhoge huizenprijzen.⁸

1.3 WAT WILLEN DE OCCUPY'ERS?

In tegenstelling tot de protestbeweging #j14 in Israël, lijkt de onvrede van de Occupy'ers wat diffuser. Met “wij zijn de 99%” wil Occupy benadrukken dat alleen door het bundelen van krachten een krachtige tegenbeweging met een open karakter opgebouwd en uitgebreid kan worden. Het credo is “eenheid door verscheidenheid”. Dit betekent ook dat Occupy geen eisenpakket op tafel kan leggen zoals gebruikelijk is binnen bestaande organisaties en bewegingen. Zou Occupy dat wél doen, dan zou men afstand nemen van de “wij zijn de 99%”-leus. Uit de geschiedenis blijkt dat eisen stellen verdeelt en dat je daarmee nooit de 99% kunt verenigen.⁹ Kortom, één van de gestelde doelen is het opbouwen van een beweging zonder formeel leiderschap en ‘ouderwetse’ topdown-organisaties, maar mét een inclusieve, collectieve identiteit gebaseerd op een diep gevoel van frustratie en solidariteit. Het

grote ‘verhaal’ van Occupy, volgens Raak’s analyse van de Nederlandse tak van de Occupy-beweging, is “dat men zich bewust is van het feit dat de huidige politiek die alleen maar landelijk denkt, grenzen in stand houdt (en daarmee het ‘verdeel & heers’ systeem) en dat die landelijke politiek niets, maar dan ook helemaal niets, tegen de overheersende ‘onderdrukker’ het kapitalisme kan doen.”¹⁰ Vanuit dit besef heeft Occupy als speerpunt de bankencrisis en graaicultuur gebruikt om een bewustwording op gang te brengen. Raak merkt hierbij op dat bewustwording een individueel proces is dat niet opgedrongen kan worden. Occupy’s tweede doelstelling is dus het op gang brengen van een bewustwordingsproces in de maatschappij. Gamson (2012) komt tot dezelfde conclusie in zijn analyse van de Amerikaanse Occupy-beweging. Volgens Gamson is het van groot belang om in te zien dat de Occupy-beweging in de eerste plaats culturele verandering nastreeft, in tegenstelling tot institutionele of beleidsveranderingen. Culturele verandering in het politieke discours en de verschillende arena’s waarin het wordt uitgeoefend, in het bijzonder de massamedia. Oftewel, door het creëren van bewustzijn hopen de Occupy’ers dat de zaken waar zij zich voor inzetten hoger op de politieke en publieke agenda zullen komen, waarna groepen die politieke of institutionele veranderingen willen doorvoeren gebruik kunnen maken van deze discursieve mogelijkheden (Gamson 2012).

1.4 WELKE TACTIEKEN HANTEREN DE OCCUPY’ERS?

Om de twee gestelde doelen - opbouwen van een sterke tegenbeweging en bewustwording creëren - te behalen, hanteert Occupy een aantal tactieken, waarvan de tentenkampen wellicht de meest in het oog springende is. Occupy gaat de confrontatie aan door openbaar terrein te bezetten en bouwt een tegenbeweging op door met behulp van tentenkampen op centrale openbare terreinen te visualiseren wie ze zijn en wat ze willen. Symboliek en rituelen spelen hierbij een grote rol. De tentenkampen reflecteren de maatschappij die de Occupy’ers nastreven. Het zijn micromaatschappijtjes opgezet volgens de democratie die ze voor ogen hebben: een inclusieve en gelijkwaardige maatschappij, in plaats van de individualistische en geprivatiseerde maatschappij waar ze faliekant tegen zijn. Plekken voor

tentenkampen worden strategisch gekozen, symbolische plekken waar de opponent duidelijk aanwezig is, denk bijvoorbeeld aan het Beursplein in Amsterdam en het Zuccotti Park in New York, beiden centrale plekken in het financiële hart van de stad. Door deze ‘positioneringsoorlog’ (cf. Gamson, 2012) komt de boodschap krachtiger over. Allereerst omdat de plekken als uitvalsbasis fungeren bij het organiseren van politieke actie, maar daarnaast ook bij het inspireren en mobiliseren van het algemene publiek (Gramsci 1971 cf Gamson 2012). Daarnaast bieden de tentenkampen een plek om de collectieve identiteit met de bijbehorende rituelen te versterken. De dagelijkse General Assembly (algemene vergadering) is daar een mooi voorbeeld van. Deze vergaderingen zijn opgezet volgens een gedecentraliseerde, non-hiërarchische organisatie structuur waarin inclusiviteit en directe participatie centraal staan. De bijeenkomsten bieden een visie op de participerende democratie die lijnrecht staat op de non-transparante, top-down, door multinationals gedomineerde democratie waar Occupy tegen is. Het is fascinerend om te zien hoe binnen enkele dagen een groep van losse individuen tracht een gedeelde identiteit te ontwikkelen. Van handgebaren tot organisatiestructuur, alles wordt in overleg besloten, dikwijls geïnspireerd door andere tentenkampen wereldwijd. De inclusieve identiteit impliceert dat ‘iedereen’ welkom is, maar als *individu* en niet als vertegenwoordigers van vakbonden, partijen of andere belangenclubs. Occupy laat zich daarom niet in met bestaande organisaties en politieke partijen, omdat ideologieën verdelen in plaats van verenigen.¹¹ Ook sluit Occupy zich niet aan bij bestaande protesten, acties en manifestaties, want ook daarmee zou Occupy afstand doen van het doel: de 99% verenigen.¹²

1.5 WIE ZIJN DE OCCUPY'ERS?

Occupy'ers zouden marginale types zijn, losgeslagen geïsoleerde individuen: “Hippies en holbewoners of werkschuw tuig.”¹³ Het tegendeel blijkt waar. Onderzoek onder de Spaanse Indignados (“Verontwaardigden”) ontstaan uit de 15M-beweging, laat zien dat vergeleken met andere crisisdemonstraties in Spanje, de zogenaamde pleinprotesten een nieuw type demonstrant trekt: hoogopgeleide, vaak werkloze jongeren, in meerderheid vrouwen, die nauwelijks banden hebben met de politiek. Ze zijn zelden lid van politieke

organisaties en hebben een laag politiek vertrouwen (Anduiza et al., nog te verschijnen). De activisten zijn dus vaak hoog opgeleid en daarnaast stevig geworteld in informele, formele en virtuele netwerken. In deze sociale netwerken worden ervaringen uitgewisseld en wordt gesproken over politiek. Persoonlijk ervaren onrecht wordt gedeelde onrechtvaardigheid en individuele verontwaardiging wordt collectieve woede. Bovendien fungeren sociale netwerken - reële en in toenemende mate virtuele netwerken - als informatiekanaal over op handen zijnde demonstraties. Mensen worden door vrienden, collega's, medeleden etcetera gevraagd om mee te gaan demonstreren en vervolgens door hen aan hun belofte gehouden. Een ander belangrijk punt bij de Occupy-protesten zijn de zogenaamde 'biografische barrières' (biographical availability, cf McAdam, 1988). Hiermee wordt bedoeld dat de kans dat mensen deelnemen aan protest groter wordt naarmate minder persoonlijke barrières overwonnen moeten worden, die de kosten en risico's van participatie doen toenemen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een voltijd baan, een huwelijk of familie verplichtingen. Occupy trekt een zware wissel op het leven van mensen, velen zitten er fulltime en in een aantal landen is deelname niet zonder risico's door agressief politioptreden. Het hoeft dus niet te verbazen dat veel Occupy-activisten werkloos zijn of nog studeren en weinig tot geen familie verplichtingen hebben. Werkende activisten doen aan parttime Occupy, waardoor het 's avonds vaak drukker is in de tentenkampen dan overdag.¹⁴

1.6 WAAROM DEMONSTREREN DE OCCUPY'ERS?

Waarom mensen protesteren is een kernvraag uit de protestliteratuur die evenwel niet eenvoudig te beantwoorden is. Een veel gebruikt analyse-instrument in de mobilisatietheorie is het economische model van vraag en aanbod: mobilisatie slaagt beter naarmate het aanbod beter op de vraag is afgestemd. De vraag wordt gevormd door de mensen die voor een protestactie zijn te mobiliseren en wordt bepaald door de mate van onvrede en de aard van de grieven van de mensen. Het aanbod bestaat uit de organisaties in de samenleving die onvrede willen verwoorden, die mensen willen mobiliseren en uit de acties die de organisaties opzetten. Vanuit de aanbodzijde gezien, dienen mensen te worden overtuigd om aan de protestactie mee te doen. Dat is niet vanzelfsprekend.

Allereerst moeten mensen aan de vraagzijde sympathiseren met het doel van de actie en vervolgens moeten ze het weten, willen en kunnen. Protest kan dus ontstaan omdat er sterke onvrede is, maar ook een groei van organisaties die deze onvrede verwoorden of een goede afstemming van het aanbod op de vraag kan protest verklaren. De literatuur over collectieve actieparticipatie laat vier motieven zien waarom mensen protesteren: (1) ze denken dat hun problemen door het protest opgelost worden, (2) ze identificeren zich met andere betrokkenen, (3) de stand van zaken druist tegen hun normen en waardesysteem in en (4) emoties als boosheid, verontwaardiging en frustratie die als versterker fungeren (Van Stekelenburg et al., 2011). Neem Amr Mchanna, een jonge ondernemer op het Tahirplein. Hij had veel te verliezen. Hij had een goede baan en was net vader geworden, zijn biografische barrières waren dus aanzienlijk. Hij was geen outsider en evenmin zag hij zichzelf als slachtoffer van het systeem. In tegenstelling, het regime Mubarak bood hem alle kansen. Waarom dan toch op het Tahirplein staan? Amr antwoordt: “Misschien wel het idee dat ik iets kan doen tegen een gehate dictator. Als mijn dochtertje later groot is, wil ze niet horen dat haar vader vandaag thuis was gebleven.”¹⁵ Zijn morele verplichting en het gevoel van gezamenlijk het verschil te kunnen maken, overwonnen Amr’s biografische barrières. Bijna zonder uitzondering vinden de Occupy’ers dat het systeem van parlementaire democratie ‘verouderd’ is. Hun klacht is dat niet politici, maar de politiek als geheel het probleem is. Of zoals ‘Henk de Vries’ (Alias van een Amsterdamse Occupy-organisator) het uitdrukt: “Echt, ze [de politici] hebben hun kans gehad om het te regelen in de gewone politiek. Ze zijn te laat. Nu is het volk aan zet.”¹⁶ Afkeer van partijpolitiek, kortom, heeft het potentieel een politieke claim te worden.¹⁷

1.7 DE OCCUPY-BEWEGING: PRODUCT VAN DEZE TIJD?

De maatschappij verandert en protest verandert mee. Veranderingen in de maatschappij kunnen leiden tot nieuwe grieven en nieuwe waarden en tot strategische en tactische innovaties. Waren vroeger demonstraties vooral gericht tegen de politiek, sinds de 20e eeuw beogen ze taboes te doorbreken of tegen de gevestigde orde in te gaan. De studentenbeweging van de jaren ’60 is daar een voorbeeld van, maar hetzelfde geldt ook voor de vrouwenbeweging,

milieubeweging, vredesbeweging en de homobeweging. Deze ‘nieuwe’ protestbewegingen floreerden in het welvarende deel van de wereld en niet zelden onder de bevoorrechten aldaar. Dit zou volgens de socioloog Inglehart (1981) duiden op een overgang van materialistische waarden - waarin economische en politieke stabiliteit centraal staan - naar postmaterialistische waarden - waarin ontplooiing centraal staat. De jonge postmaterialisten groeiden op in weelde en kenden de ontberingen vanwege armoede, crisis en oorlog alleen van horen zeggen. Deze waardenverschuiving uitte zich ook op straat. Vanaf de '70-er jaren werd er meer betoogd rond postmaterialistische thema's, zonder dat daarmee betogingen rond 'materialistische' thema's uit het straatbeeld verdwenen. De nieuwe protestbewegingen uit de jaren '60-'80 waren duidelijk een product van die tijd. De afgelopen 30 jaar is de maatschappij veranderd. Koningin Beatrix omschreef de maatschappelijke veranderingen kort maar krachtig in haar kersttoespraak van 2009:

“In deze tijd van mondialisering zijn snelheden vergroot en afstanden verkleind. Technische vooruitgang en individualisering hebben de mens onafhankelijker en afstandelijker gemaakt. We zijn meer en meer op onszelf aangewezen.”

Tegen de achtergrond van deze veranderingen kunnen de Occupy-protesten geduid worden als een product van deze tijd. Individualisering en informatisering hebben de wereld en dus ook protest veranderd (Van Stekelenburg et al., 2012). Solide sociale patronen zijn slechts geworden en we zijn op weg naar meer vloeibare sociale patronen, waarin de banden tussen mensen losser en flexibeler zijn (cf. from solid to liquid societies, Bauman, 2006). Individuen in laatmoderne samenlevingen verkiezen lossere en flexibelere relaties met organisaties in plaats van de traditionele, starre en hiërarchische relaties (Bennett et al., 2008). Zo worden traditionele organisaties, zoals vakbonden en kerken, waarin de leden veel tijd, loyaliteit en energie moeten steken (Coser, 1974) vervangen door 'lichte, losse' groepen en verenigingen waar men makkelijk in en uit kan stappen (Duyvendak en Hurenkamp, 2004). Ondanks dit proces van individualisering hechten mensen in laatmoderne samenlevingen nog steeds grote waarde aan politieke verantwoordelijkheid (Duyvendak en Hurenkamp, 2006). Dit komt volgens Lichterman (1996) door 'personalisme': mensen ervaren een persoonlijk gevoel van politieke verantwoordelijkheid in plaats van

een sociale verplichting voortkomend uit een gemeenschap of groep. Kortom, laatmoderne burgers participeren uit een individuele, morele verplichting in plaats van uit de traditionele, sociale verplichting.

Sanne Roemen, een Amsterdamse Occupy'er, beschrijft het proces van individualisering voor de Occupy-beweging: "Ik denk weleens dat 'bewegingen' niet meer helemaal van deze tijd zijn. Mensen nemen toch vooral vanuit zichzelf deel."¹⁸ "De Occupy-beweging bestaat uit een verzameling losse individuen die tijdelijk aanhaken. Wat ze met elkaar verbindt, is een algemeen gevoel van onvrede."¹⁹ Deelnemers zijn welkom als individu, niet als vertegenwoordigers van traditionele verbanden als vakbonden of politieke partijen. Tijdens een General Assembly in Amsterdam gingen de handen op elkaar voor één van de demonstranten die riep dat "vakbonden, partijen en andere belangenclubs vooral hun T-shirts thuis moeten laten."²⁰ Bij klassieke demonstraties krijgen deelnemers hun eisenpakket aangereikt van een organisatie zoals een partij of een vakbond. Top-down wordt bepaald waar het protest over gaat, gedefinieerd wie de opponent is, en wat de organisatie als mogelijke oplossing aandraagt. Dit 'prefab frame' zorgt ervoor dat de neuzen van de deelnemers in meer of mindere mate dezelfde kant op staan. Bij de Occupy-beweging wordt bottom-up een ideologie bij elkaar geplakt en geknipt. Sanne Roemen beschrijft dit proces als volgt: "Het niet weten en het transparant maken van de gedachtengang. Dat is denk ik wat in deze beweging ook gebeurt; het verhaal niet pas naar buiten brengen als het af is maar er aan mee kunnen schrijven."²¹

Protest is constant in beweging, maar die beweging kent haar beperkingen. Net als een toneelspel waar regisseurs en toneelspelers de ruimte nemen er 'hun' optreden van te maken, kent ook het protest repertoire ruimte voor innovaties (Tilly, 2008). Evenals toneelspelers putten activisten en demonstranten uit collectief beschikbare scripts; hoe voerden wij tot op heden actie? Protesten volgen een zeker script, vertonen daarom gelijkenis en zijn tegelijkertijd verschillend. Daarom staken arbeiders, vechten anti-globalisten met de politie, bezetten studenten universiteitsgebouwen, en... bezetten Occupy'ers symbolische plekken en centrale pleinen. De wereldwijde financiële crisis bleek een uitstekende bron van een wereldwijd gevoel van onvrede. Het Occupy-script werd een zeer besmettelijk virus dat razendsnel om zich heen greep. De tentenkampen waar de Occupy'ers als individuen konden in- en uitstappen wanneer

het hen beliefdde, paste prima als protestvorm bij de jonge individualistische westerlingen. Hoewel het proces van individualisering sinds de late jaren '50 en '60 speelt, is het proces versneld door de opkomst van nieuwe communicatietechnologieën en in het bijzonder het Internet. Zonder Internet en sociale media zou de netwerkmaatschappij zoals wij die nu kennen onmogelijk zijn. Hedendaags protest is niet alleen meer een kwestie van met een bord naar het Malieveld gaan, ook protest is online gegaan. Een mooi voorbeeld hiervan is wat er via YouTube op Internet gebeurt: ongeruste burgers laten online hun stem horen, ze betrekken anderen bij waar ze voor staan en we zien bijna real-time hoe bijvoorbeeld Occupy-protesten verlopen in New York, Londen of Tel Aviv. Sociale media vormden de sleutel tot succes van Occupy en Tahir, omdat oude platformen sleets bleken.²² Occupy'ers in Den Haag bleken bijvoorbeeld al drie jaar contact te hebben met Occupy'ers in New York. De banden waren er al, de relaties waren al gelegd: "Ik wist toen al dat we ooit samen actie zouden voeren. We stonden voor hetzelfde, we dachten als één. Nu voert zij actie in New York en ik hier in Den Haag."²³ Internet en sociale media hebben geholpen met de razendsnelle, wereldwijde besmetting van het Occupy-script. Door informatisering is Occupy "een zichzelf organiserende zwerm, ze zijn genetwerkt, intelligent en creatief en kunnen bijna synchroon handelen."²⁴ Sociale media hebben de toekomst, omdat ze de kritische massa mobiliseren en groepen blijvend op de hoogte houden. Daarbij kunnen bloggers en twitteraars meteen de versie van de werkelijkheid van hun tegenstanders pareren. Sociale media hebben de wereld blijvend gedemocratiseerd en de wereldwijde protesten zijn daar het bewijs van.²⁵ Valk²⁶ herinnert ons echter wel aan de les van Egypte. Daar speelden Twitter en Facebook een rol in het *organiseren* van de beweging, maar toen de demonstraties begonnen was de rol van sociale media uitgespeeld. Tijdens de cruciale dagen van de revolutie had het regime Internet immers uit de lucht gehaald. Hieruit blijkt dat informele, reële én virtuele netwerken beiden van groot belang zijn om mensen de straat op te krijgen, zeker als het protest risicovol is of veel tijd van de participanten vergt.

De Occupy-beweging kan dus gezien worden als een typisch product van deze tijd, zowel in termen van de grieven als de strategieën en tactieken. Mondialisering heeft de politieke en de financiële wereld enorm veranderd. De mondiale, economische crisis en het onvermogen van de nationale en internationale politieke instituties hier adequaat op te reageren, heeft dit schrijnend

bloot gelegd. De wereldwijde crisis heeft enorme consequenties voor burgers op lokaal niveau. Het jaren '60 credo: *think globally, act locally* geldt dus ook voor de Occupy'ers. Individualisering heeft geleid tot nieuwe, lossere organisatievormen en dus ook tot nieuwe strategieën en tactieken. Mensen nemen niet meer deel aan protest als lid van een sociale bewegingsorganisatie of belangengroep, maar als individu. De Occupy-tentenkampen lenen zich uitstekend voor dergelijke participanten. Mensen stappen in en uit wanneer hen dat het beste uitkomt en nemen zo part- of fulltime deel aan de protesten en die activiteiten die het beste aansluiten bij wat ze willen en kunnen.

1.8 KRITIEK OP DE OCCUPY-BEWEGING

De Occupy-beweging kreeg vanzelfsprekend ook kritiek. Met name het feit dat de Occupy- protesten drijven op een potpourri aan grieven en niet op een specifieke politieke agenda, bleek voer voor critici.²⁷ En inderdaad, ondanks dat Occupy Wall Street 90.000 Facebook-leden heeft en vele reactiepanels, is er nog geen sprake van een politieke agenda met een centraal idee. In een ingezonden brief aan de Volkskrant van 1 november probeert Heijn uit te leggen waar het gebrek aan richting, duidelijkheid en of oplossingen door komt:

“Occupy is een uiting van een groep die de waarden en normen van een nieuw tijdperk belichaamt. Wat we nu zien is een clash tussen twee zienswijzen. De ene zienswijze is zwaar verouderd en de andere in opkomst. De verouderde is alleen nog maar vorm (bestaande structuren), maar er zit geen energie meer achter en daarom werkt het niet meer. De opkomende zienswijze is vooral energie, maar heeft nog geen vorm.”

Ook in deze kritiek zien we dat de Occupy-beweging een product is van deze tijd. Heijn geeft aan dat er sprake is van een waardenverschuiving en dat de 'oude' en 'nieuwe' waarden conflicteren. In de hedendaagse samenleving moet elk individu zijn of haar eigen grieven kunnen uiten wanneer ze dat zelf willen en op de manier waarop ze dat zelf willen.

1.9 TOT SLOT

Hoe politici of andere opposenten op deze potpourri aan grieven en protesten zullen reageren is een interessante maar ingewikkelde vraag, die ons bij de effecten en uitkomsten van protesten brengt. Het onderzoeken van effecten en uitkomsten van protesten is een hachelijke zaak, omdat nooit met zekerheid vastgesteld kan worden dat de plaatsgevonden veranderingen door het protest veroorzaakt zijn en niet door wat anders. Immers, het protest *heeft* plaatsgevonden evenals andere zaken, waardoor oorzaak en gevolg moeilijk uit elkaar te houden zijn. Effect wordt in de literatuur grofweg in drie categorieën ingedeeld: (1) politieke veranderingen, (2) media-aandacht en (3) veranderingen in de publieke opinie. Sobieraj (2011) en Gamson (2012) schrijven beiden over de lawine aan media-aandacht die de Occupy-beweging ten deel viel. Sobieraj vergeleek twee maanden lang de media-aandacht voor de Seattle-protesten²⁸ in 1999 en de Occupy-protesten nu. De Seattle-protesten hadden slechts 10% van de media-aandacht gekregen die de Occupy-protesten nu kregen, namelijk ruim 30.000 artikelen in 2 maanden. Gamson geeft aan dat hij nog geen systematische data heeft, maar er vrij zeker van is dat zowel in de publieke als in de politieke arena er een sterke stijging is van verwijzingen naar de macht van multinationals, corruptie en misbruik van macht. Gamson stelt daarom dat - ongeacht wat de institutionele en politieke veranderingen op de lange termijn zullen zijn - deze beweging nu al als een groot succes gezien kan worden door de veranderingen die het teweeg gebracht heeft in het Amerikaanse, politieke discours. Met Gamson kunnen we ons afvragen hoe duurzaam deze culturele verandering zal zijn en hoe de Occupy-beweging het Nederlandse politieke en publieke discours heeft veranderd. Zal Occupy een grote rol blijven spelen in het publieke en politieke debat in de komende jaren? Of zullen de thema's langzaam verdwijnen uit het publieke debat als de Occupy-beweging door een fase van demobilisatie gaat? Deel van het antwoord, vermoedt Gamson, wordt bepaald door de mate waarin belangrijke institutionele veranderingen of beleidsveranderingen worden doorgevoerd die de toenemende ongelijkheid daadwerkelijk aanpakken én de invloed van multinationals op de nationale en internationale politiek reduceren. Mocht dit niet gebeuren, dan zou Occupy weleens heel lang op de mondiale, politieke radar kunnen blijven.

HOOFDSTUK 2

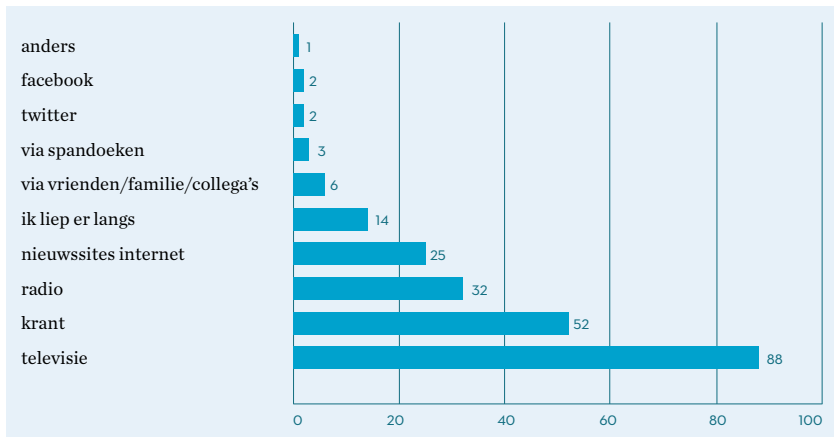
OCCUPY: WAT VINDT NEDERLAND?

In september 2011 bezetten demonstranten Wall Street in New York. Geïnspireerd door de Arabische Lente en de Spaanse 15 mei-beweging protesteren zij tegen de economische ongelijkheid en de hebzucht in de financiële sector. Met de leus “Wij zijn de 99%” verwijzen ze naar de kloof tussen de elite die over de financiële en politieke macht beschikt en de rest van de bevolking. In oktober 2011 ontstonden, in navolging van Occupy Wall Street, ook Occupy-protesten op verschillende plaatsen in Nederland. Eerst vooral in de grote steden in de Randstad (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag) en later ook in veel andere steden, zoals bijvoorbeeld Amersfoort, Eindhoven, Venlo en Leeuwarden. Hoe denken Nederlanders over de Occupy-beweging? Weten Nederlanders eigenlijk waar deze beweging voor staat? Voelen mensen sympathie voor deze beweging? En worden de standpunten van Occupy breed gedragen? NCDO onderzocht in samenwerking met TNS/NIPO wat Nederlanders vinden van de Occupy-beweging, de financiële sector in het algemeen en de welvaartsverdeling in de wereld.

2.1 BEKENDHEID MET DE OCCUPY-BEWEGING

Een groot gedeelte van de Nederlanders (85%) heeft van de Occupy-beweging gehoord. 80% kent de beweging daadwerkelijk bij naam en nog eens 5% geeft na een korte omschrijving aan Occupy te kennen. Bij deze mensen is de meest voorkomende manier om over de Occupy-beweging te horen via televisie (88%, zie Figuur 1).

Figuur 1. Tien manieren om over Occupy te zien, lezen of horen (in procenten, gewogen resultaten)

Ook kranten (52%), radio (32%) en nieuwssites op internet (25%) zijn belangrijke bronnen van informatie. Nederlanders hebben dus vooral via de 'oude media' van de Occupy-beweging gehoord:

"Ik heb het één en ander gezien op tv, maar niet echt gevolgd."

"[Ik heb het] in de krant en op tv en in Rotterdam in het echt gezien."

"Ik heb op televisie beelden gezien van diverse Occupy-locaties."

"Ik heb er veel over gehoord op de radio."

"Ik liep er langs in Rotterdam."

"Van mijn collega's wel eens wat over gehoord. Dat ze in tenten in een park in Nijmegen staan. En dat deze beweging vanuit Amerika komt om ergens tegen te protesteren."

Van de ondervraagden geeft maar 4% aan via de sociale media Facebook en Twitter over de Occupy-beweging te hebben gehoord. Het is opvallend dat een beweging waarvan de verspreiding over de wereld voor een belangrijk deel te wijden is aan de sociale media niet via deze media de Nederlander bereikt heeft.

Aan de mensen die wel eens van de Occupy-beweging gehoord hebben werd gevraagd waar deze beweging volgens hen voor staat. Ter illustratie geven we de termen die de boventoon voerden weer in een zogeheten *wordcloud* (zie

“De groep die in diverse grote steden in de wereld pleinen in centrum bezet houdt dag en nacht om te protesteren tegen de graaicultuur die er in onze maatschappij helaas heerst.”

“Deze beweging is het oneens met de het verschil in rijkdom in de wereld.”

Daarnaast zijn er mensen die wel van de Occupy-beweging gehoord hebben, maar niet goed weten wat ze ervan moeten denken:

“Geen idee, volgens mij weten de actievoerders dat zelf nog niet eens.”

“Weet ik eigenlijk niet...en zij zelf ook niet.”

“Eigenlijk heb ik geen idee. Volgens mij zijn ze tegen de gevestigde orde?”

“Dat is wat vaag, ze geven zelf ook niet echt duidelijk aan waar ze voor staan. Iets tegen het kapitalistische systeem?”

“Tegen van alles en nog wat. Volgens mij weten ze dat zelf niet.”

Ook geven sommige mensen meteen hun negatieve mening over de Occupy-beweging bij het antwoorden van de vraag waar de Occupy-beweging voor staat:

“Ik dacht aanvankelijk iets over ongelijke verdeling van geld in de wereld, maar ik heb mijn twijfels. Toen ik in Amsterdam het ongeregeld zootje zag kamperen bij Berlage. [Ik] kreeg meer het idee dat de demonstratieclub weer van de gelegenheid gebruik maakte troep te maken.”

“Stelletje mafkezen die tijd teveel hebben en op de kosten van de belastingbetaler (uitkeringen) daar de zaak lopen te verzieken.”

“Maakt mij niet uit waarvoor, laat ze lekker gaan werken stelletje niksnutten.”

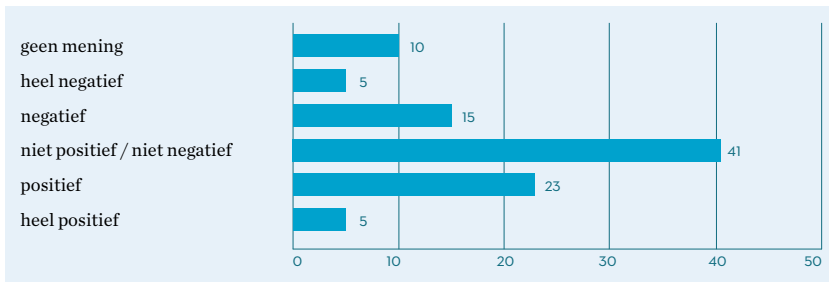
2.2 SYMPATHIE VOOR DE OCCUPY-BEWEGING

In welke mate is er steun onder de Nederlandse bevolking voor de Occupy-beweging? Slechts een kwart van de Nederlanders (28%) geeft aan in het algemeen positief ten aanzien van de Occupy-beweging te staan. Een grote groep mensen heeft hier geen duidelijke mening over: 41% is neutraal over de Occupy-beweging en nog eens 10% geeft aan geen mening te hebben. Een

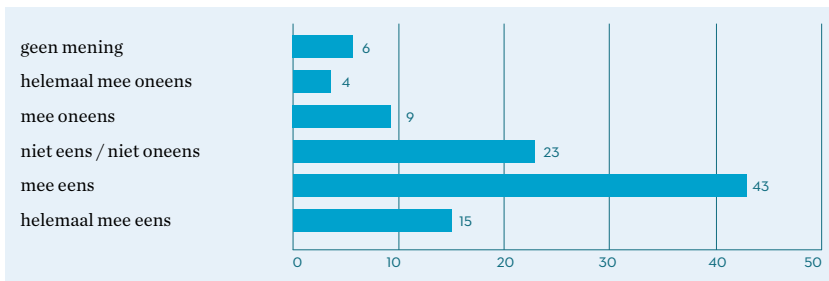
vijfde van de Nederlanders (21%) is negatief over de Occupy-beweging (zie Figuur 3). Jongeren zijn in het algemeen minder positief dan ouderen (zie Tabel 1).

Wel is een meerderheid van de Nederlanders (58%) positief over de geweldloze manier waarop de Occupy-beweging protesteert (zie Figuur 4). Hogeropgeleiden voelen zich relatief vaker aangesproken door de manier waarop de Occupy-beweging demonstreert (zie Tabel 1).

Figuur 3. Algemene mening over de Occupy-beweging (in procenten, n = 906, gewogen resultaten)

Figuur 4. Sympathie voor de geweldloze manier waarop de Occupy-beweging protesteert (in procenten, n = 906, gewogen resultaten)

Van alle ondervraagden is slechts één persoon zelf actief geweest binnen de Occupy-beweging. Haar motivatie hiervoor was:

“Omdat ik vind dat er iets moet veranderen in deze wereld. Minder kapitalisme, betere verdeling van de middelen en geen macht meer bij de financiële wereld.”

Tabel 1. Sympathie met Occupy verklaard door individuele factoren (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten)

	'Hoe staat u in het algemeen ten aanzien van de Occupy-beweging?'	'De geweldloze manier waarop de Occupy-beweging protesteert spreekt mij aan'
Vrouw	-.041	-.043
15-34 jaar	-.078	-.042
≥ 55 jaar	.083	.013
Lageropgeleid	-.031	-.044
Hogeropgeleid	.054	.114
Drie grote steden	.013	-.013
Lagere sociale klasse	.022	.021
Hogere sociale klasse	-.041	-.039
Aangepaste R ²	.013	.008

Significante regressiecoëfficiënten ($p < 0,05$) zijn vet gedrukt.

De ruim duizend andere respondenten zijn dus niet actief binnen de Occupy-beweging. Zowel ideologische als praktische bezwaren liggen hieraan ten grondslag. Ook de manier van protesteren staat sommige mensen niet aan. 56% van de Nederlanders is niet actief binnen de Occupy-beweging omdat ze geen interesse hebben, het niet eens zijn met de doelstelling en/of geen affiniteit hebben met de vorm van protesteren. 25% doet niet mee vanwege biografische barrières (zie Hoofdstuk 1). Nog eens 9% heeft zowel inhoudelijke bezwaren als biografische barrières. 11% heeft een andere reden om niet mee te doen, bijvoorbeeld dat ze niet bekend zijn met de Occupy-beweging, er nog niet over nagedacht hebben of zelf actief mee doen net iets te ver vinden gaan. Voorbeelden van redenen zijn:

“De manier waarop dit uiteindelijk vorm krijgt spreekt mij niet aan.

Tentenkampen op pleinen waar een chaos ontstaat. En tijdgebrek. [Ik] denk dat er beter op een andere manier geprotesteerd kan worden.”

“Het is hier niet in de buurt en ik voel me te oud om met dit weer in een tentje te overnachten.”

“Omdat ik het er niet mee eens ben en werkende mensen hebben geen tijd voor die onzin.”

“Omdat ik me niet geroepen voel om in protestacties mee te doen. Het is een goede manier om dingen onder de aandacht te brengen, maar door het aangaan van gesprekken wordt mijns inziens meer bereikt, dan door oneindig lange protesten. Ook heb ik het gevoel niet persoonlijk ‘getroffen’ te zijn door hetgeen waartegen de Occupy-beweging protesteert.”

“Omdat ik mij niet kan vinden in de standpunten van deze beweging. Ze zijn vooral tegen een hele hoop dingen en zorgen zelf niet voor een oplossing. Ook zijn ze de rest van de maatschappij in sommige gevallen gewoon tot last.”

“Ik vind het nu een beetje een zielig zootje worden. Naar mijn idee (maar het kan dat dat niet klopt) zitten daar vooral een beetje zwervers-types. En op een gegeven moment is je punt ook wel gemaakt, daarna maakt het niet zoveel indruk meer, beter op andere manieren doorgaan, iets nieuws.”

“De uitwerking van de gedachte is op een naïef idealistische manier.”

“De manier van protesteren: kamperen op een plein totdat er geluisterd wordt (wat nogal lang duurt) vind ik nogal absurd...ga gewoon aan het werk...zoals de andere 99%.”

2.3 OPVATTINGEN OVER OCCUPY-STANDPUNTEN

Wat denken Nederlanders als er opvattingen aan hen voor worden gelegd die aansluiten bij of juist ingaan tegen de standpunten van de Occupy-beweging? Een belangrijke kwestie voor de Occupy-beweging is de ongelijke welvaartsverdeling. Ook een meerderheid van de Nederlanders vindt dat de welvaart eerlijker verdeeld moet worden, vooral in Nederland (68%) en in de wereld (69%), en in mindere mate in Europa (59%). Ouderen en Occupy-sympathisanten vinden vaker dat de welvaart eerlijker verdeeld moet worden. Bewoners van de drie grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag) vinden dit juist minder vaak (zie Tabel 2).

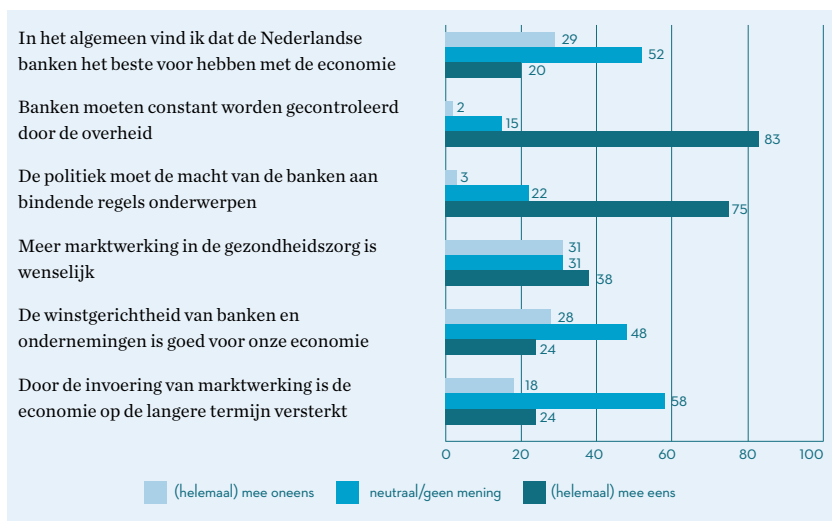
Nederlanders blijken positief te zijn over ingrijpen in de financiële sector door de overheid. In lijn met de standpunten van de Occupy-beweging vindt 83% van de ondervraagden dat banken constant moeten worden gecontroleerd door de overheid en 75% vindt dat de politiek de macht van banken aan bindende regels moet onderwerpen (zie Figuur 5). Vooral ouderen

Tabel 2. Opvattingen over de welvaartsverdeling door individuele factoren (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten)

	welvaartsverdeling Nederland moet eerlijker	welvaartsverdeling Europa moet eerlijker	welvaartsverdeling wereld moet eerlijker
Vrouw	,054	,058	,045
15-34 jaar	-,049	-,021	-,026
≥ 55 jaar	,126	-,157	,114
Lageropgeleid	,068	,044	,001
Hogeropgeleid	-,127	-,055	,008
Drie grote steden	-,074	-,081	-,087
Lagere sociale klasse	,043	,066	,039
Hogere sociale klasse	-,039	-,006	-,006
Positief over Occupy	,233	,192	,221
Aangepaste R²	,117	,084	,076

Significante regressiecoëfficiënten ($p < 0,05$) zijn vet gedrukt.

Figuur 5. Opvattingen over Occupy-standpunten (in procenten, gewogen resultaten)

Deze items zijn at random voorgelegd, n varieert van 212 tot 891.

en Occupy-sympathisanten zijn het hier vaker mee eens. Jongeren en Nederlanders uit een lagere sociale klasse vinden juist relatief minder vaak dat de politiek de macht van banken aan bindende regels moet onderwerpen (zie Tabel 3).

Bij marktwerking in de gezondheidszorg geeft slechts een derde van de mensen aan dit wenselijk te vinden. Hogeropgeleiden en sympathisanten van Occupy vinden marktwerking in de zorg minder wenselijk (zie Tabel 3). Ook dit sluit aan bij de visie van de Occupy-beweging.

Bij drie andere stellingen over de goede intenties van Nederlandse banken, de winstgerichtheid van banken en ondernemingen en de invoering van marktwerking, geeft de grootste groep mensen aan hier neutraal over te denken of geen mening te hebben (zie Figuur 5). Deze stellingen gaan alle drie in tegen de Occupy-standpunten. Sympathisanten van de Occupy-beweging zijn het dan ook in het algemeen minder vaak eens met deze stellingen. Mensen uit een hogere sociale klasse zien juist relatief vaker voordelen van marktwerking en winstgerichtheid (zie Tabel 4).

Tabel 3. Opvattingen over Occupy-standpunten en individuele factoren 1 (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten)

	Vóór controle banken door overheid	Vóór bindende regels macht banken door politiek	Meer marktwerking in de zorg wenselijk
Vrouw	-.061	-.044	.012
15-34 jaar	-.036	-.078	.023
≥ 55 jaar	.093	.114	-.005
Lageropgeleid	.050	-.019	.047
Hogeropgeleid	-.033	.062	-.215
Drie grote steden	-.001	.006	.046
Lagere sociale klasse	-.047	-.066	.032
Hogere sociale klasse	.025	-.006	.040
Positief over Occupy	.179	.213	-.201
Aangepaste R²	.059	.089	.092

Significante regressiecoëfficiënten ($p < 0,05$) zijn vet gedrukt.

Al met al blijkt dus dat mensen die positief zijn over de Occupy-beweging het ook vaker eens zijn met de standpunten van de Occupy-beweging, bijvoorbeeld vóór een meer gelijke verdeling van welvaart, vóór meer controle op banken en tegen marktwerking en winstgerichtheid. Verder blijkt dat lageropgeleiden en Nederlanders uit een lagere sociale klasse, die mogelijk relatief meer last hebben van de scheve welvaartsverdeling, zich niet meer dan anderen voelen aangesproken door de Occupy-standpunten.

Tabel 4. Opvattingen over Occupy-standpunten en individuele factoren 2 (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten)

	Invoering marktwerking versterkt economie	Winstgerichtheid banken en ondernemingen goed voor economie	Goede intenties Nederlandse banken
Vrouw	-,083	-,007	,001
15-34 jaar	-,045	,043	,086
≥ 55 jaar	-,028	,084	,118
Lageropgeleid	-,003	,026	-,033
Hogeropgeleid	-,001	-,036	,032
Drie grote steden	-,029	,026	-,012
Lagere sociale klasse	-,001	,008	,027
Hogere sociale klasse	,110	,150	,038
Positief over Occupy	-,183	-,188	-,185
Aangepaste R²	,040	,052	,042

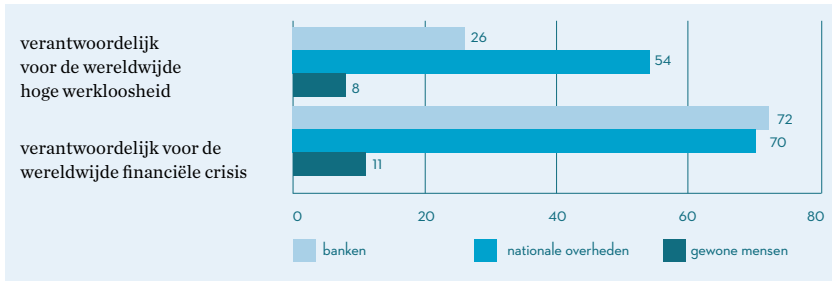
Significante regressiecoëfficiënten ($p < 0,05$) zijn vet gedrukt.

2.4 WIE KRIJGT DE SCHULD?

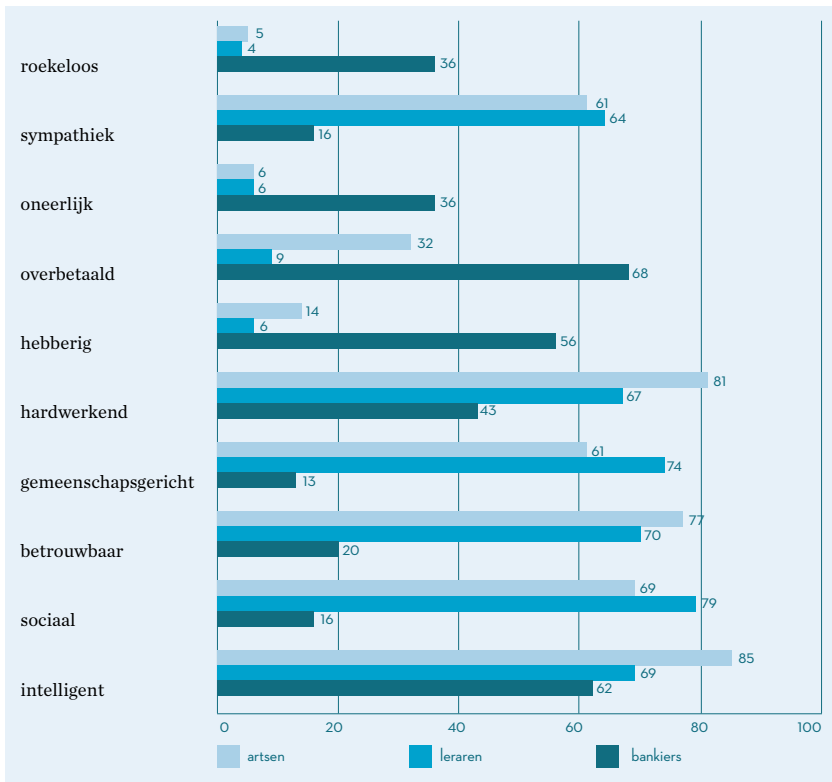
Om na te gaan wie verantwoordelijk wordt gehouden voor de wereldwijde hoge werkloosheid en de wereldwijde financiële crisis zijn aan de respondenten stellingen voorgelegd waarin “gewone mensen”, nationale overheden of banken verantwoordelijk worden gehouden.

Voorals banken en nationale overheden worden verantwoordelijk geacht voor de wereldwijde financiële crisis. Nationale overheden krijgen vooral de schuld van de hoge wereldwijde werkloosheid. “Gewone mensen” treft geen blaam, vindt de overgrote meerderheid (zie Figuur 6).

Figuur 6. Opvattingen over verantwoordelijkheid hoge werkloosheid en financiële crisis (in procenten, gewogen resultaten)

Figuur 7. Opvattingen over eigenschappen van bankiers in vergelijking met leraren en artsen (in procenten, n = 1072, gewogen resultaten)

Als banken het meest verantwoordelijk gehouden worden voor de wereldwijde financiële crisis, hoe kijken Nederlanders dan aan tegen mensen die werken in hoge functies bij banken? 68% van de Nederlanders vindt topbankiers overbetaald en 56% vindt ze hebberig, maar ook vindt de meerderheid van de Nederlandse bevolking (62%) mensen die hoge functies bij banken hebben intelligent. Deze mensen worden ook, maar in mindere mate, als hardwerkend, roekeloos en oneerlijk gezien (respectievelijk 43%, 36% en 36%). Sympathiek, gemeenschapgericht, betrouwbaar en sociaal zijn eigenschappen die maar door weinigen aan bankiers worden toegekend (zie Figuur 7).

2.5 TOT SLOT

Gaan de Occupy'ers in Nederland de straat op uit naam van de 99% die niet over de financiële en politieke macht beschikt? Het protest wordt niet breed gedragen: slechts een kwart van de bevolking steunt de beweging en de helft van de Nederlanders heeft er geen mening over of staat er neutraal tegenover. Dit heeft mogelijk te maken met dat het voor veel mensen onduidelijk is waar de beweging precies voor staat. Ouderen zijn het bij veel standpunten relatief vaak eens met de opvattingen van de Occupy-beweging. Lager opgeleiden en mensen uit lagere sociale klassen, die wellicht meer last hebben van de scheve welvaartsverdeling, voelen zich niet meer dan anderen aangesproken door de Occupy-standpunten. Wat wel breed gedragen wordt onder de Nederlandse bevolking, is de kritiek van de Occupy-beweging op de financiële sector en het optreden van de politiek. Een grote meerderheid van de Nederlanders is vóór meer controle en bindende regels voor de financiële sector vanuit de overheid en de politiek. Ook sluit een meerderheid van de Nederlanders zich aan bij de opvattingen van de Occupy-beweging over een eerlijkere verdeling van welvaart in Nederland en in de rest van de wereld. Een protest dat zich duidelijk op deze punten richt, maar zich in een andere vorm manifesteert, kan mogelijk op grote steun rekenen.

HOOFDSTUK 3

CONCLUSIE

De Occupy-beweging is de laatste maanden uitgebreid onder de aandacht gekomen in de media. Uit onze gegevens blijkt dan ook dat een grote meerderheid van de Nederlandse bevolking van deze beweging gehoord heeft. Deze bekendheid en media-aandacht heeft een duidelijk doel, namelijk het op gang brengen van bewustwording en een culturele verandering. Door te kiezen voor een protestscript waarbij pleinen bezet worden, is er een duidelijk gevisualiseerd beeld van het protest dat het publiek kan inspireren en mobiliseren en de boodschap van de Occupy-beweging versterkt. Vele mensen zagen de beelden van de tentenkampen op televisie of zagen ze in het echt als ze er langs liepen.

Hoewel uit het opinie-onderzoek blijkt dat vooral de ‘oude media’ hebben geholpen bij het verspreiden van de bekendheid van de Occupy-beweging bij het grote publiek, blijkt uit de beschrijvingen in hoofdstuk 1 dat de ‘nieuwe’ sociale media een belangrijke rol spelen bij het op gang brengen van een protestbeweging. Mensen komen met elkaar in contact via Internet, laten online hun stem horen, tonen live hun protestactiviteiten en mobiliseren anderen om ook mee te doen. Via blogs en Twitter wordt het publiek geïnformeerd en wordt publiekelijk gereageerd op meningen van tegenstanders. Door deze informatisering van de samenleving (Schnabel, 2004) heeft de Occupy-beweging zichzelf kunnen organiseren, het Occupy-script kunnen verspreiden en synchroon kunnen handelen. Hierdoor zijn wereldwijd protestbewegingen mogelijk gemaakt. Toch blijven reële netwerken ook erg belangrijk, bijvoorbeeld als het regime contact via sociale media verhindert.

De Occupy’ers wilden bewust een open beweging opbouwen zonder formeel leiderschap en een van boven opgelegde structuur. Dit sluit goed aan bij de

tijdgeest en de grotere behoefte aan ad-hoc en zelfgeïnitieerde initiatieven bij de individualistische, jonge, hoogopgeleide activisten die niet verbonden zijn aan politieke of andere organisaties, maar die wel een sterke behoefte voelen om iets te doen tegen ongelijkheid in de wereld (Andolina et al., 2002; de Goede, 2011; Delli Carpini, 2000). Het bij de tentenkampen in- en uitstappen wanneer het je uit komt, is hier een typische uiting van. Iedereen is dus ook welkom als individu en niet als vertegenwoordiger van een organisatie.

Ruim een kwart van de Nederlanders staat positief tegenover de Occupy-beweging, de helft is neutraal of heeft geen mening en een vijfde van de Nederlanders staat negatief tegenover de Occupy-beweging. De tentenkampen worden bijvoorbeeld door een respondent omschreven als “verzamelplek voor zwervers en ander gespuis” en ook uit veel andere open antwoorden blijkt een algehele indruk van ongeorganiseerde chaos, naïviteit, hippies en gebrek aan een duidelijke agenda. Dit verklaart waarschijnlijk ook gedeeltelijk waarom het protest van de Occupy-beweging beperkt blijft tot een bepaalde groep activisten. Uit de mobilisatietheorie volgt dat mensen onder andere gemotiveerd worden om mee te protesteren als ze zich identificeren met de andere betrokkenen en als ze denken dat hun problemen door het protest opgelost worden. De camping-achtige sfeer en de onduidelijke, bij elkaar geknipt-en-geplakte boodschap zijn voor een grote groep mensen blijkbaar niet aansprekend genoeg om zelf mee te doen.

Een andere belangrijke reden waarom mensen niet mee protesteren is omdat ze daar simpelweg niet toe in staat zijn. In hoofdstuk 1 werd aangegeven dat biografische barrières mede bepalen of mensen deel kunnen nemen aan een protest. Dit bleek in hoofdstuk 2 ook duidelijk uit de open antwoorden waarin respondenten konden aangeven waarom ze niet actief waren binnen de Occupy-beweging. De zorg voor kinderen of een ziek familielid, een full-time baan of andere verplichtingen werden regelmatig genoemd als reden om niet mee te doen. Daarnaast werden ouderdom, ziekte of niet in de buurt van een Occupy-tentenkamp wonen, genoemd als persoonlijke belemmeringen. Daarom zijn ook veel Occupy-activisten werkloos of student.

Hoe zal het nu verder gaan met de Occupy-beweging? Het is moeilijk te voorspellen, maar volgens Gamson (2012) zal het mede afhangen van de mate

waarin er echt wat gedaan wordt aan ongelijkheid, de macht van banken en binnen de politiek. In hoofdstuk 2 bleek dat vooral de Occupy-standpunten over een eerlijkere verdeling van welvaart en meer controle op banken breed gedragen worden onder het Nederlandse publiek. Als er dus geen veranderingen worden doorgevoerd, er een duidelijke agenda komt over welvaart en banken en het protest zich ontwikkelt naar een vorm die meer mensen aanspreekt, dan zouden we nog veel van de Occupy-beweging kunnen horen.

LITERATUUR

- Andolina, M. W., Jenkins, K., Keeter, S. en Zukin, C. (2002). Searching for the meaning of youth civic engagement: Notes from the field. *Applied Developmental Science*, 6(4), 189-195.
- Anduiza, E., Christanzo, C. en Sabucedo, J. M. (nog te verschijnen). *The political protest of the outraged in Spain: what's new?* Manuscript ingediend voor publicatie.
- Bauman, Z. (2006). *Liquid fear*. Cambridge: Polity Press.
- Bennett, L., W., Breunig, C. en Givens, T. (2008). Communication and political mobilization: Digital media and the organization of anti-Iraq war demonstrations in the U.S. *Political Communication*, 25(3), 269 - 289.
- Coser, L. A. (1974). *Greedy institutions: patterns of undivided commitment*. New York: Free Press.
- Delli Carpini, M. X. (2000). Youth, civic engagement, and the new information environment. *Political Communication*, 17(4), 341-149.
- Duyvendak, J. W., en Hurenkamp, M. (red.) (2004). *Kiezen voor de kudde. Lichte gemeenschappen en de nieuwe meerderheid*. Amsterdam: Van Gennep.
- Gamson, W. (2012). Cultural outcomes of the Occupy movement. Mobilizing Ideas. Geraadpleegd januari 2012 via <http://mobilizingideas.wordpress.com/2012/01/02/cultural-outcomes-of-the-occupy-movement/>
- Goede, I., de (2011). Maatschappelijke participatie van jongeren in informele groepen. E. van den Berg, P. van Houwelingen en J. de Hart (red.), *Informeel groepen. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie*. Den Haag: SCP.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks* (Q. Hoare & G. Nowell-Smith, eds. & trans.). New York: International Publishers.
- Inglehart, R. (1981). Post-Materialism in an environment of insecurity. *American Political Science Review* 75(4), 880-900.

- McAdam, D. (1988). *Freedom Summer*. New York: Oxford University Press.
- Schnabel, P. (2004). Het zestiende Sociaal en Cultureel Rapport kijkt zestien jaar vooruit. SCP (2004), *In het zicht van de toekomst. Sociaal en Cultureel Rapport 2004*. Den Haag: SCP.
- Tilly, C. (2008). *Contentious Performances*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Stekelenburg, J., Klandermans, B. en Van Dijk, W. W. (2011). Combining motivations and emotion: The motivational dynamics of collective action participation. *Revista de Psicologia Social*, 26(1), 91-104.
- Van Stekelenburg, J., Roggeband, C. M. en Klandermans, B. (red.) (2012). *The Changing Dynamics of Contention*. Minnesota: University of Minnesota Press.

VERANTWOORDING

Opiniepeiling december 2011

In december 2011 onderzocht NCDO's onderzoeksgroep "Nederlanders & IS", in samenwerking met TNS/NIPO, de publieke opinie over de Occupy-beweging onder een representatieve steekproef van Nederlanders. TNS/NIPO benaderde 1.480 Nederlanders in hun panel (TNS NIPObase) en 1.072 van hen namen deel aan deze flitspeiling (respons 72%). Het onderzoek werd uitgevoerd aan de hand van computer geassisteerde webinterviews (CAWD). Het veldwerk vond plaats in december 2011. Om tot een representatieve steekproef te komen van de Nederlandse bevolking zijn er quota gesteld op geslacht, leeftijd, hoogst gevolgde opleiding, regio (nielsen-indeling CBS), gezinsgrootte en politieke voorkeur. De Nederlanders in de steekproef waren, op één persoon na, niet actief binnen de Occupy-beweging.

EINDNOTEN

- ¹ Dit hoofdstuk is een bijdrage van Jacquélien van Stekelenburg. Zij is als Universitair Hoofd Docent verbonden aan de afdeling Sociologie van de Vrije Universiteit Amsterdam
- ² Op het moment van schrijven, 7 januari 2012
(zie <http://www.occupytogether.org/actions/> voor de meest recente cijfers)
- ³ <http://www.sanneroemen.nl/wat-is-er-niet-duidelijk-aan-wij-zijn-de-99/>
- ⁴ Op het moment van schrijven, 7 januari 2012 (zie <http://www.occupytogether.org/actions/> voor de meest recente cijfers)
- ⁵ <http://www.sanneroemen.nl/wat-is-er-niet-duidelijk-aan-wij-zijn-de-99/>
- ⁶ <http://www.nu.nl/algemeen/2643457/vijf-vragen-occupy.html>
- ⁷ Kristof geciteerd door Valk, die evenals Kristof beide protesten versloeg, NRC 28 Oktober 2011, p. 15
- ⁸ Valk, NRC 28 Oktober 2011, p. 15
- ⁹ <http://onl.nu/nl/artikel/verklaring-en-analyse-occupy-door-fon-aka-raak>
- ¹⁰ <http://onl.nu/nl/artikel/verklaring-en-analyse-occupy-door-fon-aka-raak>
- ¹¹ Boom en Thomas, Groene Amsterdammer, 20 oktober 2011, p. 12
- ¹² <http://onl.nu/nl/artikel/verklaring-en-analyse-occupy-door-fon-aka-raak>
- ¹³ Zie <http://onl.nu/nl/blog/hippies-en-holbewoners>
- ¹⁴ Interview Dennis Lutz, Occupier Amsterdam
- ¹⁵ Valk, NRC 28 Oktober 2011, p. 15
- ¹⁶ Boom en Thomas, Groene Amsterdammer, 20 oktober 2011, p. 13
- ¹⁷ Boom en Thomas, Groene Amsterdammer, 20 oktober 2011, p. 12
- ¹⁸ <http://www.sanneroemen.nl/wat-is-er-niet-duidelijk-aan-wij-zijn-de-99/>
- ¹⁹ Boom en Thomas, De Groene Amsterdammer, 20 oktober, p. 12
- ²⁰ Boom en Thomas, De Groene Amsterdammer, 20 oktober, p. 13
- ²¹ <http://www.sanneroemen.nl/wat-is-er-niet-duidelijk-aan-wij-zijn-de-99/>
- ²² Valk, NRC 28 Oktober 2011, p. 15
- ²³ Interview Haagse Occupier
- ²⁴ <http://www.sanneroemen.nl/wat-is-er-niet-duidelijk-aan-wij-zijn-de-99/>
- ²⁵ Interview blogger Joseph Dana in Valk, NRC 28 Oktober 2011, p. 15
- ²⁶ NRC 28 Oktober 2011, p. 15
- ²⁷ Boom en Thomas, 2011, Groene Amsterdammer, p. 12
- ²⁸ Massale opstanden van anti-globalisten rond de WTO-ministerstop in Seattle in november 1999, ook wel bekend als de *Battle of Seattle*.

Wekenlang was de wereldwijde Occupy-beweging voorpaginanieuws. NCDO onderzocht in samenwerking met TNS/NIPO hoe Nederlanders aankijken tegen deze beweging.

Wat maakt de Occupy-beweging zo nieuwswaardig? Waar staat de Occupy-beweging voor en welke strategieën en tactieken worden gehanteerd? Hoe denken Nederlanders over de Occupy-beweging? Weten Nederlanders eigenlijk waar deze beweging voor staat? Voelen mensen sympathie voor deze beweging? En worden de standpunten van Occupy breed gedragen? Deze vragen, en meer, worden in deze publicatie beantwoord.

Deze publicatie is onderdeel van een nieuwe reeks onderzoekspublicaties van NCDO, die met onderzoek, trainingen en andere activiteiten het publiek bewustzijn over internationale samenwerking en het belang van Nederland om op dit terrein actief te zijn bevordert.

NCDO

Postbus 94020
1090 GA Amsterdam
tel +31 (0)20 568 87 55
onderzoek@ncdo.nl
www.ncdo.nl